

Sygn. akt I A Ca 371/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 maja 2013 r.

Sąd Apelacyjny we Wrocławiu – Wydział I Cywilny w składzie:

Przewodniczący:	SSA Tadeusz Nowakowski (spr.)
Sędziowie:	SSA Elżbieta Lipińska SSA Anna Guzińska
Protokolant:	Justyna Łupkowska

po rozpoznaniu w dniu 9 maja 2013 r. we Wrocławiu na rozprawie

sprawy z powództwa **A. C. (1)**

przeciwko **G. B.**

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Świdnicy

z dnia 26 września 2012 r. sygn. akt I C 1854/11

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu w Świdnicy do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 26 września 2012 r. Sąd Okręgowy w Świdnicy zasądził od pozwanej G. B. na rzecz powoda A. C. (1) 93.583 zł z odsetkami od dnia 7 października 2011 r.; dalej idące powództwo oddalił i orzekł o kosztach postępowania.

Sąd ten ustalił, że 28 lipca 1992 r. zmarł A. C. (2), a 29 lipca 2009 r. zmarła M. C.. Spadkodawcy pozostawili testament. Ze związku małżeńskiego mieli troje dzieci: A. C. (1), J. C. i G. C. po mężu B..

Dnia 12 kwietnia 1990 r. przed notariuszem U. A. C. i M. C. oświadczyli, że do całości spadku jaki po nich pozostanie powołują swoją córkę G. B. córkę M. zamieszkałą w P. przy ulicy (...). Testatorzy podali wartość powyższego rozporządzenia na kwotę 50.000.000 zł.

Spadkodawcy A. C. (2) i M. C. w dniu sporządzania testamentu byli współwłaścicielami zabudowanej nieruchomości gruntowej o łącznej powierzchni 0,1686 ha położonej w P., ul. (...), dla której Sąd Rejonowy w K. prowadzi księgę wieczystą (...).

Sąd Rejonowy w K. postanowieniem z dnia 18 lutego 2010 r. wydanym w sprawie I Ns 85/10 stwierdził, iż spadek po A. C. (2) zmarłym 28 lipca 1992 r. w P., ostatnio stale zamieszkałym w P. i M. C. zmarłej dnia 29 lipca 2009 r. w P., ostatnio stale zamieszkałej w P., na podstawie testamentu notarialnego z dnia 12 kwietnia 1990 r. nabyła córka G. B. w całości.

Pozwana jest właścicielką nieruchomości gruntowej zabudowanej położonej w P. przy ul. (...), składającej się z budynku mieszkalnego jednorodzinnego, murowanego garażu wolnostojącego oraz domku letniskowego o powierzchni 0,1686 ha, dla której to nieruchomości Sąd Rejonowy w K. prowadzi księgę wieczystą (...).

Budynek mieszkalny jednorodzinny znajduje się w zabudowie wolnostojącej, jest w całości podpiwniczony, dwukondygnacyjny, zrealizowany w technologii tradycyjnej, murowany z cegły o powierzchni użytkowej 144,20 m². Dach wykonany jest w konstrukcji drewnianej pokryty dachówką ceramiczną. Elewację stanowi tynk gruboziarnisty, w której występują lokalne ubytki. Budynek wyposażony jest w instalację elektryczną, wodnokanalizacyjną, gazową, centralne ogrzewanie, piec na opał stały oraz piec gazowy c.o. bez zasilania w gaz sieciowy. Budynek zrealizowany został w latach 30-tych ubiegłego stulecia. Ogólna ocena stanu technicznego – użytkowego jest dostateczna, standard zaś wykończenia wewnętrznego oraz wyposażenia w urządzenia – niski.

Na działce położony jest murowany garaż wolnostojący o powierzchni użytkowej 16,50 m², którego stan techniczno - użytkowy jest dostateczny.

Znajdujący się tam również budynek letniskowy o powierzchni użytkowej 15,50 m² wykonany jest w konstrukcji drewnianej na podmurówce z cegły i kamienia o niskim standardzie. Stanowi pomieszczenie jednoprzestrzenne, a ogólna ocena stanu techniczno-użytkowego jest dostateczna.

Wartość rynkowa prawa własności nieruchomości zabudowanej budynkiem mieszkalnym jednorodzinym, murowanym garażem wolnostojącym oraz domkiem letniskowym położonej w P. przy ulicy (...) według jej stanu na dzień 27 kwietnia 2012 r. i według cen aktualnie obowiązujących wynosi 566.000 zł. Wycenę nieruchomości sporządzono na podstawie zasad stosowanych w gospodarkach rynkowych, a także w oparciu o międzynarodową uznaną praktykę. Metody wyceny dokonano przy uwzględnieniu w szczególności : celu wyceny, rodzaju i położenia nieruchomości, przeznaczenia w planie miejscowym, stopnia wyposażenia w urządzenia infrastruktury technicznej, stanu jej zagospodarowania oraz dostępnych danych o cenach i cechach nieruchomości podobnych.

Wartość 1m² p.u. wycenianej nieruchomości – budynku mieszkalnego jednorodzinnego stanowi 3.923 zł i jest adekwatna do charakteru rynku lokalnego nieruchomości, odzwierciedla ceny jakie na nim występują w okresie badania cen, biorąc pod uwagę cechy - atrybuty nieruchomości, preferencje nabywców oraz obecny stan rynku lokalnego. W procesie szacowania uwzględniono uwarunkowania mające wpływ na wartość nieruchomości. Otrzymany wynik określa najbardziej prawdopodobną cenę możliwą do uzyskania przy sprzedaży przedmiotowego prawa na wolnym rynku.

Wartość nakładów pozwanej na nieruchomość stanowi kwotę 4.500 zł i związana jest z częściową wymianą okien zamontowanych przez pozwaną na I piętrze budynku. Częściowa wymiana okien nie ma istotnego znaczenia i znaczącego wpływu na wzrost wartości szacowanej nieruchomości. Po uwzględnieniu nakładów pozwanej na nieruchomość wartość przedmiotowej nieruchomości według stanu przed częściową wymianą okien oraz według poziomu cen na dzień 27 kwietnia 2012 r. stanowi 561.500 zł.

W latach 90-tych powód otrzymał od rodziców przedpłatę na samochód marki F. (...), a po wycofaniu wkładu wraz z naliczoną premią dokonał zakupu innego samochodu. Wartość przedmiotowej darowizny stanowiła kwotę około 70.000 zł.

Pozwana z tytułu wynagrodzenia za pracę uzyskuje kwotę 1.000 zł miesięcznie. Pozostający z nią we wspólnym gospodarstwie domowym mąż D. B. posiada status osoby bezrobotnej z prawem do zasiłku w wysokości 651,04 zł miesięcznie.

Przy tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że powództwo podlegało uwzględnieniu do kwoty jak w punkcie i wyroku. Powołał się na przepis art. 991 § 1 k.c. i uznał, że powodowi należy się połowa wartości jego udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym.

Powód wykazał, że w skład majątku spadkowego wchodzi jedynie zabudowana nieruchomość położona w P. przy ul. (...) o wartości na dzień 27 kwietnia 2012 r. – 561.500 zł po odliczeniu nakładów pozwanej. Sąd pierwszej instancji oparł się na opinii biegłego.

Wartość udziału spadkowego powoda (1/3) ustalił na 187.166 zł, a połowa tego udziału to 93.583 zł, którą to kwotę zasądził.

Sąd Okręgowy uznał także, że darowizna uczyniona na rzecz powoda w kwocie 70.000 zł w latach 90-tych ub. wieku nie podlega zaliczeniu, skoro przy obliczaniu zachowku nie dolicza się do spadku darowizn dokonanych przed więcej niż dziesięciu laty, licząc od otwarcia spadku.

Zasądzając odsetki Sąd pierwszej instancji przyjął datę wymagalności roszczenia na 7 października 2011 r. czyli doręczenia pozwanej odpisu pozwu.

Sąd okręgowy nie znalazł podstaw do rozłożenia zasądzonej kwoty na raty. Nie uwzględnił także podnoszonych przez pozwaną okoliczności wskazujących na zastosowanie art. 5 k.c.

Wyrok ten zaskarżyła pozwana. W apelacji zarzuciła:

- błąd w ustaleniach faktycznych, który miał wpływ na treść wyroku, polegający na stwierdzeniu, że po stronie pozwanej nie ma szczególnie uzasadnionego wypadku dającego podstawę do rozłożenia na raty zasądzonego roszczenia;

- naruszenie art. 207 § 3 kpc.

Wskazując na powyższe wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku przez rozłożenie zasądzonej kwoty na raty po 300 zł miesięcznie; ewentualnie jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Powód w odpowiedzi na apelację wniósł o jej oddalenie.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest uzasadniona, a wyrok podlega uchyleniu albowiem Sąd Okręgowy winien przeprowadzić postępowanie dowodowe w całości (art. 386 § 4 kpc).

W pierwszej kolejności należy podnieść naruszenie przez Sąd pierwszej instancji prawa materialnego, co podlega kontroli Sądu drugiej instancji. Sąd rozpoznający apelację bierze przy orzekaniu pod uwagę z urzędu stan prawny, bez względu na stanowiska stron. Błędny jest bowiem pogląd tego Sądu wyrażony w uzasadnieniu, że „wartość darowizny uczyniona na rzecz powoda w kwocie 70.000 zł w latach 90-tych ub. wieku nie podlega zaliczeniu, skoro przy obliczaniu zachowku nie dolicza się do spadku darowizn dokonanych przed więcej niż dziesięciu laty, licząc od otwarcia spadku”.

W przypadku kiedy darowizna (teraz także zapis windykacyjny) dokonane zostały przez spadkodawcę na rzecz uprawnionego do zachowku, zalicza się te darowiznę na należny mu zachówek, co wynika wprost z przepisu art. 996

k.c. to zaliczenie nie jest objęte jakimkolwiek terminem. Inaczej mówiąc darowizny uczynione spadkobiercom lub osobom uprawnionym do zachowku dolicza się bez względu na to, kiedy zostały dokonane.

Sąd Okręgowy błędnie zastosował art. 994 k.c. w sposób oczywiście niekorzystny dla skarżącej.

Naruszył także przepisy postępowania, które to naruszenie miało istotny wpływ na wynik sprawy.

Pozwana w sposób nie budzący wątpliwości wskazywała, że w rozpoznawanej sprawie po stronie powoda zachodzi nadużycie prawa, bowiem jego żądanie jest sprzeczne z zasadami współzycia społecznego.

Sąd pierwszej instancji poza ogólnym stwierdzeniem, że „art. 5 k.c. może być stosowany tylko jako szczególny wyjątek” z naruszeniem przepisu art. 299 kpc nie dopuścił dowodu z przesłuchania stron, mimo że nie zostały wyjaśnione fakty istotne dla wyjaśnienia sprawy właśnie co do okoliczności nadużycia prawa podmiotowego. Zachówek nie jest wyłączony spod stosowania art. 5 k.c. (zawierającego tzw. klauzule generalne).

Utrwalony jest pogląd, że sztywność przyjętej konstrukcji ochrony osób najbliższych spadkodawcy i brak uzależnienia roszczenia o zachówek od sytuacji spadkobiercy może prowadzić do sytuacji, w której realizacja roszczenia będzie sprzeczna z zasadami współzycia społecznego. Chodzi z jednej strony o wypadek, w którym konkretny układ okoliczności, stosunki: spadkodawca – spadkobierca – uprawniony do zachowku są tego rodzaju, że dochodzenie zachowku budzi sprzeciw aksjologiczny, jak i sytuację, w której nie tyle sam zachówek, co dochodzenie go w danej sytuacji w całości (jednorazowo) może być uznane za sprzeczne z zasadami współzycia społecznego, np. ze względu na sytuację majątkową czy osobista zobowiązanego (tak Paweł Książak „Zachówek w polskim prawie spadkowym”, wyd. Lexis Nexis, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 368).

Należy zatem odróżnić ocenę zgodności prawa do zachowku z zasadami współzycia społecznego – takie prawo nie może być uznane za niezgodne z tymi zasadami. Natomiast istnieje możliwość oceny zgodności z zasadami współzycia społecznego dochodzenia roszczenia o zachówek w konkretnych okolicznościach. Nie ma żadnych przeszkód, by realizację prawa *in concreto* uznać za sprzeczną z art. 5 k.c.

Sąd pierwszej instancji pominął te drugą – nie mającą charakteru aksjologicznego – sytuację. Przy czym nie chodzi tu o relacje uprawniony do zachowku – rodzice o czym wspomina ten Sąd, ale o relacje spadkobierca – uprawniony do zachowku. Tego wątku Sąd Okręgowy nie tylko nie ocenił, ale nawet nie starał się bliżej wyjaśnić, działając także z urzędu, skoro – w ocenie Sądu Apelacyjnego bezpodstawnie – nie ustanowił dla pozwanej pełnomocnika z urzędu, co gdyby nastąpiło być może uchroniłoby ten Sąd od błędu naruszenia prawa materialnego.

Wyjaśnienie i ustalenie tych relacji nie może nastąpić bez przesłuchania stron, bowiem ustaleniu i ocenie podlegają takie okoliczności jak te o których mowa w uchwale Sadu Najwyższego z 19 maja 1981 r. (III CZP 18/81 OSNCP 1981 nr 12 poz. 228 z glosą A. Szpunara, NP. 1983, nr 2, str. 94 i n.), której teza brzmi: „W sprawie o zachówek nie jest wyłączone obniżenie wysokości należnej z tego tytułu sumy na podstawie art. 5 k.c.”. Wskazał przy tym Sąd Najwyższy, że np. w sytuacji gdy głównym składnikiem spadku jest spółdzielcze prawo do lokalu, domek czy lokal stanowiący odrębną własność, który służy do zaspokajania niezbędnych potrzeb mieszkaniowych zobowiązanego do zapłaty zachowku w razie braku praktycznie innych możliwości zaspokojenia tych potrzeb, inne zaś składniki nie wystarczają na pokrycie zobowiązania z tytułu zachowku, nie można by wyłączyć – przy rozważeniu poza tym sytuacji majątkowej i osobistej zobowiązanego i uprawnionego – dopuszczalności przyjęcia, iż w konkretnych okolicznościach żądanie zapłaty pełnej należności z powyższego tytułu pozostałoby w sprzeczności z zasadami współzycia społecznego.

Należy tutaj dodać, że w doktrynie pogląd o dopuszczalności obrony pozwanego w procesie o zachówek opartej o art. 5 kc jest powszechnie akceptowany.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy mając na względzie powyższe wywody Sądu Apelacyjnego, przeprowadzi postępowanie dowodowe w kierunku wyżej wskazanym, a zatem:

– dopuści dowód z przesłuchania stron na okoliczność sytuacji majątkowej i osobistej powoda i pozwanej, możliwości innego zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych pozwanej,

– rozważy dopuszczenie dowodu z uzupełniającej opinii biegłego na okoliczność aktualnej wartości nieruchomości pozwanej z uwzględnieniem zasady, że opinia powinna uwzględniać stan nieruchomości na chwilę otwarcia spadków lub otwarcia spadku po matce stron, a według cen z chwili ustalenia zachowku, bowiem zlecenie skierowane pierwotnie do biegłego zasady tej nie przestrzega,

– uwzględni (jeżeli bezsporność tej okoliczności jest rzeczywista) darowiznę otrzymaną przez powoda w kwocie 70.000 według zasady określonej w art. 995 § 1 k.c. (poprzednio do 23.10.2011 r. art. 995 k.c.) i weźmie pod uwagę jej zwaloryzowaną wielkość przy ustalaniu substratu zachowku i wysokości ewentualnej spłaty.

Po przeprowadzeniu powyższych dowodów dokona ustalenia substratu zachowku z uwzględnieniem art. 993 k.c. czyli ustali czystą wartość spadku powiększoną o wartość darowizny.

Następnie stosownie do ustaleń rozważy zastosowanie art. 5 k.c. i w zależności od tego art. 320 kpc i na podstawie art. 108 § 2 kpc rozstrzygnie o kosztach instancji odwoławczej.

bp